

Բժ. Ա. Բուդուդեան. «ՔՈՒՆ ԵՒ ԵՐԱԶ», 110 երես, 1 պատկերով. գինը 25 կոպ. Պետերբուրգ. 1903.

«Վայ այն ժողովրդին, ասում է գերմանացի հեղինակ Բեկկերը *), որի ընթացիկ կեանքում մեծ դեր են խաղում նախապաշարմունքն ու անոտիապաշտութիւնը», դրանք մի առանձնայատուկ զօրութիւն ունեն, որ կապում-կաշկանդում է մարդկային միտքն ու քննադատութիւնը, որ շատ ու շատ չարիքների պատճառ են դառնում:

Դժբախտաբար մեղանում էլ դեռ բաւական խոշոր տեղ է բռնում չարիքների այդ աղբիւրը: Տգէտ ժողովուրդը անծանօթ լինելով գիտութեան խօսքին, դեռ հրաշքների շարքն է դասում բնութեան շատ ու շատ երևոյթներ, դեռ հաւատում է երազների ու տեսիլների զանազան անոտիապաշտ բացատրութիւններին:

Իսկ ճարպիկ մարդիկ շահասիրական նպատակներից դըրդուած՝ օգտուում են տգիտութեան այդ ստոր հակումներից և զանազան միջոցներով յոյում-քաջալերում են ժողովրդի անոտիապաշտութիւնն ու նախապաշարմունքը:

Մտէք մեր քաղաքների ու գիւղերի խուլ անկիւնները և դուք այնտեղ կը հանդիպէք մեծ հեղինակութիւն վայելող «դըրբացիների», «ֆալչիների» և «եղունդաշողների»:

Թողէք այդ անկիւնները, թերթեցէք մեր օրացոյցները և դուք կը տեսնէք, որ նոյնիսկ տպագրական խօսքի միջոցով—երազահան ու վիճակարան կոչուող յաւելումներով դրանք սընոտիապաշտութեան թոյն են մատակարարում հայ ժողովրդին:

Մի խօսքով չարիքն այնքան ակներև է, այնքան յնասակար, որ անհրաժեշտ է ամեն կերպ մաքառել նրա դէմ:

Ահա այդ տեսակէտից մի անգնահատելի գէշք է ներկայացընում պ. Բուդուդեանի ներկայ գրքոյկը՝ «Բուն և Երազ»: Այդտեղ հեղինակը թեթև ու հանրամատչելի լեզուով բացատրում է, թէ ինչ է քունը, երազը, ցնորքը, լուսնոտութիւնը և էքստազը, թէ որոնք են դրանց պատճառներն ու հետեանքները, թէ որպիսի տգիտութիւն ու անմտութիւն է այդ երևոյթների մէջ հրաշք որոնելը, նախապաշարմունքով վերաբերուելը:

Գրքոյկին կցուած է մի նկար բաւական ֆանտաստիկ բովանդակութեամբ. հաւա պառկած է հայուհին և երազ է տես-

*) J. Becker: „Aberglaube und Mystik im 19 Jahrhundert.“

նում: Նրա առաջ պատկերանում են՝ կատարելագործուած երկր-
րագործութիւն, համաշխատակցող-կոպերատիւ ընկերութիւն-
ներ, գործարանի սեփականատէրեր զարձած բանուորներ, մա-
տաղ սերնդի կանոնաւոր դաստիարակութիւն, ծնողների հա-
մախմբումներ, առողջ ու երջանիկ ամուսիններ կային կային:
Գեղեցիկ հեռանկար է դա, բայց ամսոս, որ երազ է:

Ե. Թ.

Georg Brandes: «Armenien und Europa» 24 s. Genf. 1903, Ռեդգ Բրան-
դէս. «ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ» 24 եր. Փրնկի. 1903. գինը 40 սանտիմ.

Այս փոքրիկ գրքոյկն իր մէջ պարունակում է այն ճառը,
որ աշխարհահռչակ գրականագէտն արտասանել է Բերլինում
ներկայ թւականի փետրուարի 2-ին, Եւրոպայի Հայ ուսանողա-
կան միութեան հրաւերով:

Մի բուն բողոք է այդ ճառը—բողոք առ Եւրոպայ: Բայց
միևնոյն ժամանակ նա մի ջերմ կոչ է՝ ուղղուած ընդհանրապէս
Եւրոպական հասարակութեանը և յատկապէս գերմանացիներին:

«Ես մեծ նշանակութիւն չեմ տալիս մի հասարակ գրողի
խօսքին, ասում է անուանի հեղինակը, որովհետեւ շատ լաւ գի-
տեմ, որ քաղաքական մեծ հարցերում ոյժ ունեցողներից է
կախուած վճիռը: Բայց մեր օրերում նոյն իսկ այդ ոյժ ունե-
ցողները ստիպուած են ուշադրութեան առնել ուժգին և միա-
համուռ ձևով արտայայտուած հասարակական կարծիքը: Ահա
հէնց այդ պատճառով հարկաւոր է մի այդպիսի կարծիք զար-
թեցնել բոլոր երկրներում և մանաւանդ Գերմանիայում»
(եր. 3):

Դրանից յետոյ նա առաջ է քաշում հայկական մօտիկ ան-
ցեալի արիւնտ էջերը, յիշում է այն դազանութիւնները, որ
վերջին տարիներում տեղի ունեցան Թիւրքահայաստանում, և
եղրակացնում է.

«Հայերը արժանի են մեր կարեկցութեանն ու օգնու-
թեանը նոյնիսկ այն դէպքում, եթէ բացի իրանց թշուառու-
թիւնից ուրիշ ոչինչ չ'ունենային»:

Բայց հայերը մի կուլտուրական ժողովուրդ են, աշխար-
հիս ամենահին ազգերից մէկը, որը մօտ չորս հազարամեայ մի
պատմութիւն ունի, որ քաղաքակրթութեանը մեծ ծառայու-